

על הפרשה

תרומה

סוגיות ועיונים

מחשבה ומוסר

אהרן קופמן

052-7624467

7624467@gmail.com

בחיוב וטעם בניית המשכן ובית המקדש

בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש.

אולם הרמב"ן בפ"י על התורה (תחילת פרשת תרומה) כתב, שלכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל, והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר (להלן כה, כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא מוקדם במעלה.

ומבואר שנחלקו הרמב"ם והרמב"ן מהו עיקר הטעם לבנין המקדש. שהרמב"ם כתב שעיקר הבנין הוא כדי להקריב בו קרבנות ולעלות אליו ברגלים. והרמב"ן כתב שעיקר בנין המקדש הוא מקום להשראת השכינה.

ולפי זה נמצא מבואר היטב טעם למחלוקתם לענין עשיית הכלים האם הם כלולים בבנין הבית, שהרמב"ם סבר שעיקר הבנין הוא כדי להקריב בו קרבנות, ואם כן ודאי שכל הכלים כלולים במצוה זו, שהלא זהו מטרת בנין הבית. אולם הרמב"ן סבר שעיקר הבנין הוא מקום להשראת השכינה ולכן אין עשיית הכלים כלולה במצוה זו.

[ואף] על פי שמקום השראת השכינה היא על הארון, ואם כן יש לבאר מדוע הארון נמנה בפני עצמו ולא כחלק מבנין הבית שהרי זו עיקר המטרה בבנין הבית. ואפשר לומר, שהרי בבית שני לא עשו ארון כיון שלא היו לוחות, ומבואר

א. "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כה, ח). וכתב הרמב"ם (ספר המצוות, מצוה כ) שיש מצוה לבנות בית עבודה, שבו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה כמו שיתבאר וכו' והוא אמרו יתעלה ועשו לי מקדש וכו' וכבר בארנו שזה הכלל הוא כולל חלקים ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם כולם הם מחלקי המקדש, והכל ייקרא מקדש וכבר ייחד הציווי בכל חלק וחלק.

ומבואר בשיטת הרמב"ם שכל כלי המקדש כלולים במצוה זו של בניית הבית.

ב. אמנם הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות חלק על הרמב"ם וסבר שאין מצות עשיית הכלים כלולה במצות בנין הבית, שהרי הם לא מעכבים זה את זה ואפשר להקריב בבית המקדש אף על פי שאין את הכלים.

אלא שגם הרמב"ן מודה שאין למנות את עשיית השולחן והמנורה למצוות בפני עצמן כיון שהם כלולים במצות סידור לחם הפנים והדלקת הנרות, ורק את מצות עשיית הארון מונה הרמב"ן למצוה בפני עצמה, ואילו לשיטת הרמב"ם אף מצות עשיית הארון כלולה במצות בנין הבית.

ג. ושמעתי לבאר את מחלוקת הראשונים על פי דקדוק בדבריהם, שהרמב"ם כתב בספר המצוות שעיקר המצוה היא לבנות בית שבו יקריבו קרבנות ויעלו לרגל, וכן כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה (א, א) מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים

קדשי הקדשים, והלא רק הכהן הגדול משרת שם פעם אחת בשנה.

ובביאור הגר"א שם מפרש שאין הכוונה על קודש הקדשים, אלא על בית המקדש, וזה על פי מה שמבואר בכלים (פרק א) שיש עשר מעלות בקדושה, ובית המקדש הוא המקודש מכל הקדושות.

ה. אמנם אפשר לומר שגם דבר זה תלוי במחלוקת של הרמב"ם והרמב"ן בטעם בנין הבית. שלפי דברי הרמב"ם שיעקר הבנין הוא בשביל להקריב קרבנות אם כן צריך לבאר כפי דברי הגר"א שהכוונה בברכה זו על בית המקדש בכללותו. אולם לפי סברת הרמב"ן שיעקר בנין הבית הוא כדי שיהיה מקום להשראת השכינה, ואם כן נמצא שכל העבודה בבית המקדש והקרבת הקרבנות היא בשביל השראת השכינה, והשכינה הרי נמצאת בקודש הקדשים, ונמצא שהברכה שמברכים את הכהנים שזכו לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים, היא כפשוטה, שכל מטרת העבודה היא בשביל השכינה הנמצאת בקודש הקדשים.

ברמב"ן בפ' עקב שכל מטרת עשיית הארון הוא בשביל הנחת הלוחות, וכיון שהלוחות נגנזו לכן לא עשו ארון, ובכל אופן שרתה שם השכינה בקודש הקדשים, ולכן נמנה הארון למצוה בפני עצמו].

ד. כתוב במשנה בסוף מסכת מידות, שהיו סנהדרין גדולה בודקת את הכהנים האם יש בהם פסול (וברש"י שם כתב שזה היה בכל יום שישי שמשמרת חדשה נכנסה לעבוד, ובביאור הגר"א כתב שכל יום היו נכנסים כהנים חדשים והיו צריכים לדונם ולכן הסנהדרין לא יצאו משם לעולם), וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו. ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים. ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן. וכך היו אומרים, ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן, וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי קדשים.

וצריך ביאור בברכה זו מדוע מזכירים שהכהנים עומדים לשרת בבית

חיוב בניית בית הכנסת

למקדש מעט" (יחזקאל יא, טז), שאלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

ובשדי חמד (מערכת ב, מד) הביא בזה כמה דעות.

שיטת היראים (שכד. ובדפוס חדש תט) שקדושת בית הכנסת היא מדאורייתא, ולמד כן מהפסוק "ומקדשי

א. "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כה, ח). מפסוק זה לומדים על החיוב והמצוה לבנות את המשכן והמקדש. וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות (עשין, כ).

ודנו הפוסקים האם יש מצוה וחיוב לבנות בית הכנסת שהוא כמקדש מעט וכמו שאמרו (מגילה כט, א) על הפסוק "ואהי להם

ג. הרמב"ם (תפילה יא, א) כתב, כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת, וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ב, מד) כתב לדייק מדברי הרמב"ם שיש מצוה לבנות בית הכנסת, מפני שאם לא היה זה מצוה, לא היה צריך להקדים ולכתוב שצריך להכין בית תפילה, אלא היה צריך לומר שיש מצוה על כל עשרה מישראל שיתקבצו למקום אחד ויתפללו ויאמרו קדושה, וממילא היינו יודעים שהם יכולים לכופף על בנית בית הכנסת מדין צרכי העיר, ולא גרע מצרכי שחול שכופין זה על זה, ועל כרחק שהרמב"ם סבר שיש מצוה לבנות בית הכנסת שהוא מקדש מעט.

ויש להוסיף על דבריו, שהנה הרמב"ם שנה את דבריו בהלכות שכנים (ו, א) וכתב, כופין בני העיר זה את זה לעשות חומה דלתים ובריח לעיר, ולבנות להן בית הכנסת ולקנות ס"ת ונביאים וכתובים כדי שיקרא בהן כל מי שירצה לקרות מן הצבור.

ונראה מדבריו שיש שתי סיבות לדין הכפיה, גם מצד צרכי העיר ולא גרע מכל דבר שצריך בעיר שכופין עליו (וכמבואר בסנהדרין (יז, ב) שבית הכנסת הוא אחד מעשרה דברים שצריך שיהיו בעיר), וגם משום כפיה על המצוות, שיש מצוה לבנות בית הכנסת ושייך לכפות על זה [ולכאורה זה תלוי במחלוקתם של רש"י ותוס' (כתובות פו, א) אם

תיראו" שבשעה שנכנס למקדש או לבית הכנסת צריך לנהוג בהם מורא וכיבוד. וביאר שמצינו שבית הכנסת נקרא מקדש מעט. וכמו שאמרו (מגילה כח, א) שאסור לנהג מנהג ביזיון בבית הכנסת שחרב ממה שנאמר "והשמותי את מקדשיכם" וקדושתן אף כשהן שוממין [והביאו להלכה הח"י אדם (יז, ו)]. וכן סבר הקרית ספר (בית הבחירה, א).

וכתב השדי חמד, שלדבריהם שהקדושה היא מדאורייתא, על כרחק שיש מצוה מדאורייתא לבנות בית הכנסת, ולכן אף קדושתה היא מן התורה.

אמנם יש מן הראשונים (ר"ן מגילה ח, א) שסברו שאין הקדושה בבית הכנסת מדאורייתא אלא רק מדרבנן, והדרשות הם אסמכתא בעלמא. ולדבריהם אין מקור שיש חיוב לבנות בית הכנסת מדאורייתא.

ובזהרר (פרשת נשא) כתב, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ועשו לי מקדש סתם, דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי". ומבואר, שיש מצוה מדאורייתא לבנות בית הכנסת.

ב. ובשו"ת מעשה אברהם (או"ח, לז) כתב לחדש שאף צריך לבנות את בית הכנסת לשמה וכמו בניית בית המקדש, ולכן פסק שאין לבנות ביהכ"נ על ידי גוי. אמנם בשדי חמד (מערכת בית הכנסת, ג) דחה את דבריו, שאף שצריך להתנהג בקדושתה כקדושת בית המקדש, אבל אין מכך הכרח שבשעת בנייתה צריך לבנותה לשמה.

יש כפיה על מצוות דרבנן, ומהרמב"ם מוכרח שסבר שכופין].

ד. והנה כתב המגן אברהם (או"ח קנ, א) שכמו שכופין על קניית כתובים כדי שיקרא בהם מי שרוצה (וכלשון הרמב"ם בהלכות שכנים), כמו כן היום שמוותר לכתוב תורה שבע"פ יש לכפות גם על קניית גמרות כדי שילמדו בהם (ובסמ"ע (חו"מ קסג, ב) כתב שהיום שמצויים ספרים לכל אחד בביתו אין יכולים לכוף לקנות ספרים לבית הכנסת אלא רק לכוף שישאילו את הספרים כדי שילמדו בהם. ומדברי האליה רבה (קנ, ב) נראה שנקט שהם חולקים בדין זה].

ובפרי מגדים (משב"ז, ב) תמה עליו, שמדברי הלבוש משמע שכופין רק בדברים שהם לצורך הציבור, ולכן כופין על קניית נביאים וכתובים שקורין בהם את ההפטרה ברבים, ולדברי המג"א שהכפיה היא אף על דברים של יחיד, מדוע צריך דוקא שיהיו עשרה, ונשאר בצ"ע.

ויש לומר, שמדין כפיה על המצוות הוא רק על דבר שהוא חובת הציבור, ולזה צריך שיהיו עשרה, אבל מדין הכפיה של צרכי העיר, יש לכפות גם על דבר של יחיד, שבכל עיר צריך שיהיה בית הכנסת עם ספרים, ולכן נקט המג"א ששייך לכפות גם על קניית גמרות לצורך לימוד יחידי.

ה. כמו כן כתב הרמ"א (חו"מ קסג, א) בשם רבינו ירוחם, שלבניית בית הכנסת אפילו מועט כופין את המרובים.

וביאר בספר דברי ירמיהו (על הרמב"ם בהל' תפילה), שאין כפיה זו מוטלת על ב"ד או ז' טובי העיר, אלא כל אחד יכול לכוף את

חבירו, כיון שכפיה זו היא ככל כפיה על המצוות, וכמו שיכול לכוף את חבירו לעשות מצוה [וכבר נחלקו הקצה"ח והנתה"מ (חו"מ, ג) בכפיה על מצוות אם הוא דין ביחיד או על ב"ד דוקא].

עכ"פ מבואר בדבריו שיש בכפיה זו גם גדר של כפיה על מצוות ולא רק משום צרכי העיר, שבה רק הב"ד או ז' טובי העיר רשאים לכוף.

ו. ויש לדון אם יכולים לכוף לבנות עזרת נשים. ולכאורה הוא תלוי בגדר כפיה זו, שמצד כפיה על המצוות, אין לכוף על כך כיון שאין נשים חייבות בתפילה בציבור. אבל אם הכפיה היא מצד צרכי העיר יש לחייב אף לבנות עזרת נשים, כיון שהוא חלק מצרכי העיר, ולא גרע מכל דבר חול שכופין עליו אם הוא צורך הרבים.

ז. ואף לפוסקים שנקטו שיש חיוב לבנות בית הכנסת, כתב בשו"ת אגרות משה (חו"מ א, מא) שאינו חיוב על כל יחיד ויחיד, אלא הוא חובת הציבור, כיון שחובת חזרת הש"ץ ואמירת קדושה אינה חובה על היחיד ממש, אלא הוא חיוב על כל הקהל יחד, אף שודאי הוא מקיים מצוה כשאומר קדושה ושומע חזרת הש"ץ, אבל אינו חיוב ממש על גופו.

ולכן כתב שהגבייה מהציבור הוא לפי ממון ולא לפי נפשות, והיינו שהעשירים צריכים ליתן יותר מהעניים, ואף שנפשותיהם מועטות, כיון שהוא חובה על הציבור [אמנם בדין זה נחלקו הפוסקים. השער אפרים (קמה) נקט כדברי האגרות משה שהגבייה לפי ממון. אבל בשו"ת יהודה יעלה

שהציווי היה רק על הציבור, ולא היה זה חובה על כל יחיד ויחיד, ורק מי שנידב את לבו הביא. ולכן בהתחלה כתוב בלשון ציווי שהוא על הרבים, אבל הפסוק מסיים בלשון נדבה שהוא על היחיד.

ולפי זה מובנים היטב דברי האגרות משה, שאף חיוב בניית בית הכנסת הוא כמו החיוב בבניית המשכן, שהיה חובה על הציבור ולא על היחיד.

(או"ח, לב) ובשו"ת חתם סופר (ו, לב) נקטו שבבנין עצמו מתחלקים לפי נפשות, ורק בהידור מתחלקים לפי ממון. וע"ע בפמ"ג ובאליה רבה (סימן קנ).

ויש לציין את דברי מרן הגרי"ז צ"ל (עה"ת, תרומה) שכתב לדייק בפסוק "ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" (כה, ב). והעיר הגרי"ז צ"ל שהפסוק מתחיל בלשון רבים ובלשון ציווי, ומסיים בלשון יחיד ובלשון של נדבה. וביאר,

בחיוב ומצות בניית המזבח

ב. ולענין מדות המזבח היה חילוק בין המזבחות. שהמזבח שעשה משה מדותיו היו ה' אמה על ה' אמה. והמזבח שעשה שלמה בבית ראשון היה כ"ח אמה על כ"ח אמה. והמזבח בבית השני היה ל"ב על ל"ב אמה.

ומבואר בזבחים (סב, א) כמה ביאורים מדוע הוסיפו על מידות המזבח בבית שני. ורב יוסף ביאר, שבני הגולה (אנשי כנסת הגדולה שבנו את בית שני) מצאו קרא שנאמר "ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח", ודרשו, מזבח כמו בית, מה בית ששים אמה שנאמר "ששים אמה ארכו" אף מזבח אפשר לעשותו ששים אמה. ושלמה נעלם ממנו דרשה זו, אבל בני הגולה דרשו כן. ורש"י פירש שדרשו שמוותר להוסיף על המזבח עד ששים אמה שלא הוצרכו למזבח כ"כ גדול והוסיפו רק כפי מה שנצרך להם.

א. הרמב"ם בספר המצוות (כ) מנה את בנין בית הבחירה למצוות עשה שנאמר "ועשו לי מקדש" (כה, ח). וביאר, שמצוה זו כוללת גם את המצוה לבנות את כלי המקדש, כגון המנורה והשולחן והמזבח, וכולם ייקראו מקדש.

והוסיף, שלכאורה יש להקשות שלגבי מזבח נאמר "מזבח אדמה תעשה לי" ומשמע שהוא מצוה בפני עצמה חוץ ממצוות המקדש. ותירץ, שהכתוב מדבר בזמן היתר הבמות שהיה מותר בזמן ההוא שנעשה מזבח אדמה בכל מקום ונקריב בו, אבל בבית הבחירה צריך לעשות מזבח קבוע מחובר לארץ ושלא יהא נעתק ומטלטל כמו שהיה במדבר.

אמנם הראב"ד (מנין המצוות, כ) השיג על הרמב"ם וכתב שצריך למנות את בניית המזבח למצוה בפ"ע. ויש לבאר את מחלוקתם.

וכן פירש מה שאמרו בהמשך הסוגי' ששלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית. ופירש רש"י שהעדות על המזבח היא שיש לו מקום להוסיף עד ששים אמה.

אמנם הרמב"ם (בית הבחירה ב, ג), כתב, מדות המזבח מכוונות הרבה וצורתו ידועה איש מאיש, ומזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתיד להבנות עשוהו ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה.

ובהלכה ד' כתב, ושלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד העיד להן על מקום המזבח, ואחד העיד להן על מדותיו, ואחד העיד להן שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית.

ומבואר בדבריו שאין להוסיף על מדות המזבח, ולפי זה אף העדות על מדות המזבח, צריך לומר שהעדות היתה באיזה מדות צריך לבנותו, וכ"כ במפורש בפירוש המשניות (מדות ג, א) שהעיד על דיוק מדתו. (ולא כמו שפירש רש"י שהעדות היא שמותר לבנותו עד ששים אמה אלא העדות היתה איך צריך לבנותו. ואף מדברי התוס' (שם) מבואר כדברי הרמב"ם).

וכבר תמה עליו המנחת חינוך (צה) שלכאורה דבריו סותרים את דברי רב יוסף שבני הגולה דרשו שמותר לבנותו עד ששים אמה אלא שלא היו צריכים לכך, ולדבריו אסור לבנות יותר מל"ב אמה כפי שהעיד להם הנביא שעלה מן הגולה. וביותר קשה, שהרמב"ם עצמו כתב דין זה בהמשך

דבריו (הלכה ז), "ארבע קרנות של מזבח ויסודו ורובעו מעכבין, וכל מזבח שאין לו קרן יסוד וכבש וריבוע הרי הוא פסול שארבעתן מעכבין, אבל מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אינן מעכבין", ובפשוטו זה דינו של רב יוסף שמותר להוסיף עד ששים אמה. והמנח"ח נשאר בצ"ע.

ג. ובחידושי הגרא"ל מאלין זצ"ל (ב, כז) כתב ליישב, והקדים את דברי ר"א בן יעקב שדרש (שם סא, ב), מה תלמוד לומר אבנים אבנים אבנים שלש פעמים, אחד של שילה, ואחד של נוב וגבעון, ובית עולמים. וכתב רש"י, נוב וגבעון חד חשיב להו דשניהם במה ואינן קדושים.

ומבואר בדברי רש"י שלא מנו את מנין המזבחות שבנו, שהרי נוב וגבעון נחשבים כאחד ששניהם היו במה ולא נתקדשו, אלא מנו כאן שלשה סוגי ודיני מזבחות. וא"כ צריך ביאור מאי שנא מזבח שעשו בשילה והמזבח שעשו בבית עולמים, והלא שניהם היו קדושים.

וביאר הגרא"ל, שמוכח מכאן שמזבח של בית עולמים חלוק הוא משאר מזבחות, ומלבד דין מזבח שצריך מצד הכשר הקרבן, יש עוד דין שהמזבח הוא חלק מבנין הבית עצמו, ומדיני בית הבחירה שיהיה בו מזבח, והמזבח משלים את תבנית הבית.

וכן אמרו (חולין פג, ב) שאסור להוסיף על המזבח משום שנאמר "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דברי הימים א, כח, יט), והיינו, שאמר דוד לשלמה את צורת הבית שיבנה מה שידע על פי נבואה. ומבואר שאף מדות

שתיים עשרה ארך בשתיים עשרה רחב רבוע וגו", ולמדו שצריך לבנות את המזבח בשיעור של ל"ב אמה על ל"ב אמה.

ולכאורה צ"ע מדוע היו צריכים ללמוד מנבואת יחזקאל, והלא מותר להוסיף על המזבח עד ששים אמה. אלא ע"כ שאף שמדין המזבח מותר לבנותו עד ששים אמה וכשר בכך להקרבה, אבל מצד צורת הבית צריך לעשותו לפי נבואה איך צריך להיות צורת הבית, ורק על ידי כן מתקיים מצות בנין בית הבחירה.

[ובתוס' (זבחים, שם) הקשו ההיפך, מדוע היו צריכים ללמוד את מדות המזבח מהשלושה נביאים שעלו מן הגולה והלא כבר התנבא יחזקאל על מדותיו (ומקושיא זו משמע שלא סבר כרש"י שפירש שהעדוה היתה שמותר לבנותו עד ששים אמה). ותירצו, שלולי דברי הנביא היה אפשר לפרש את נבואת יחזקאל שצריך לעשות את המזבח כ"ח אמה על כ"ח אמה כפי שעשה שלמה, ומה שאמר יחזקאל כולל את מקום הקרנות.

ובשיעורי הגרמ"ד הלוי סולובייצ'יק זצ"ל (שם) כתב בשם מרן הגר"ז זצ"ל ליישב באופן אחר עפ"י מה שכתב הרמב"ם (שם א, ד) "ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל", ומשמע שיחזקאל לא התנבא על בית שני כלל אלא רק על בית שלישי, ולכן היו צריכים לבנות עפ"י הנביא שעלה מן הגולה והוא אמר לבנותו כפי שהתנבא יחזקאל. אבל מתוס' מבואר שיחזקאל התנבא אף על בית שני].

ה. והנה כתב רש"י על הפסוק "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו" (כה, ט). ופירש

המזבח הם חלק מצורת הבית ותבניתו, וכיון שמדות הבית נעשו עפ"י נבואה, כמו כן מדות המזבח נכללו בנבואה זו, כיון שאף הוא מתבנית וצורת הבית. [ויש להוסיף, שכמו שצורת הבית היתה שונה בבית ראשון ושני כך גם גודל המזבח היה שונה, אבל בשניהם היו מדותיו מעכבות כיון שהוא היה חלק מתבנית הבית].

ולפי זה יישב את דברי הרמב"ם, שאף שמדיני המזבח מותר להוסיף עד ששים אמה, ואף מזבח כזה כשר להקריב בו, אבל לא מתקיים על ידו מצות בנין בית הבחירה, וכדי לקיים מצוה זו צריך לבנות את המזבח מדויק במדותיו כפי הציווי, כיון שהוא חלק מהבית עצמו ומתבניתו, ולכן בבית שני היו צריכים לבנות מזבח של ל"ב אמה כפי שהעיד הנביא שעלה מן הגולה, ורק על ידי כך התקיימה מצות בנין בית הבחירה.

וזה מה שכתב הרמב"ם בספר המצוות, שאף שנאמר ציווי מיוחד על המזבח אין למנותו למצוה בפ"ע, כי הציווי נאמר על הבמה ואינה לדורות, וקודם שנבנה בית הבחירה היה מצוה לבנות מזבח, אבל לאחר הציווי על בית הבחירה, המזבח הוא חלק מצורתו של הבית, ואין מצוה לעשותו בפ"ע, אלא הוא נכלל במצוה של בנין בית הבחירה שהיא מצוה הנוהגת לדורות.

ד. ובקונטרס בעניני בית הבחירה (נדפס בסוף מכילתא הר אפרים, סימן ו) כתב כיסוד הדברים הנ"ל, והוכיח יסוד זה אף ממה שמבואר במסכת מדות (ג, א) לגבי מדות המזבח, שבני הגולה הוסיפו עפ"י נבואת יחזקאל שאמר (יחזקאל מג, טז) "והאריאל

רש"י, וכן תעשו לדורות, אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה, כתבנית אלו תעשו אותם.

והקשה עליו הרמב"ן, "ולא ידעתי שיהיה זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים כתבנית אלו, ומזבח הנחשת עשה שלמה עשרים אמה ארך ועשרים רחב". [וע"ע ברא"ם שתיריך שאין צריך להקפיד על המדה ממש אלא על יחס מדות האורך והרוחב שיהיו כפי היחס שעשאה משה, וכמו שמשה עשה ה' אמות על ה' אמות עשה שלמה כ' אמה על כ' אמה. ויש להוסיף, שהעשרים אמה הם מקום המערכה בלבד אבל המזבח כולו היה באורך ורוחב של כ"ח אמה].

ויש ליישב את קושיית הרמב"ן לפי מה שנתבאר לעיל, שדוקא המזבח מותר לשנות את מידותיו כיון שהוא חלק מתבנית הבית, וכל בית היה שונה במידותיו מהבית האחר והיה זה ע"פ נבואה, אבל שאר הכלים שלא היו חלק מתבנית הבית, בזה סבר רש"י שצריך לעשותן כתבניתם אף לדורות [ודקדק רש"י ולא הזכיר בדבריו מזבחות].

ו. והאור החיים כתב ליישב עפ"י מה שאמרו שמוותר להוסיף על המזבח עד ששים אמה, וא"כ אף המזבח שעשה משה היה

יכול לעשותו עשרים על עשרים, וא"כ אין מקום לקושיא על דברי רש"י, כי המזבח שונה משאר הכלים. והוסיף, שגם הרא"ם ז"ל נעלם מעיניו דברי הברייתא וחשב כי לא היה משה יכול לעשות המזבח ביותר משיעור זה.

אמנם יש לומר שדבריו הם רק לשיטת רש"י שפירש שהיו יכולים לעשות את המזבח עד ששים אמה אלא שלא היו צריכים לכך, אבל לפי מה שנתבאר מדברי הרמב"ם לא היה יכול משה לעשות את המזבח יותר גדול, ואף שמדיני המזבח אפשר לעשותו עד ששים אמה, אבל מדין צורת הבית היה צריך לעשותו כפי מה שנצטווה.

ז. והגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל (עה"ת) כתב לדיוק יסוד זה שהמזבח הוא חלק מתבנית הבית, ממה שבכל הכלים התורה פירטה את מטרת בנייתם, וכמו במנורה שכתוב "ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה", ובשולחן כתוב "ונתת על השלחן לחם פנים", ואילו בבניית המזבח לא נכתב לשם מה הוא נבנה, ורק בחנוכת המזבח נכתב את ציווי הקרבנות, וזה משום שהוא חלק מצורת הבית לא היה צורך לפרט את מטרת בנייתו מיד בציווי על עשייתו.

חיוב עשיית הכלים כצורתן במשכן

כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה, כתבנית אלו תעשו אותם.

ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו" (כה, ט). ופירש רש"י, "וכן תעשו" לדורות. אם יאבד אחד מן הכלים או

והקשה עליו הרמב"ן, שהרי שלמה המלך בנה את מזבח הנחושת עשרים אמה אורך ועשרים רוחב (דברי הימים ב, ד, א), ואילו במשכן הוא היה חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב.

ורבי אליהו מזרחי כתב ליישב, שאין חיוב לדורות לעשות כפי התבנית ממש, אלא העיקר שיהיה האורך והרוחב שווים, ולכן שלמה עשה את המזבח עשרים על עשרים, והוא כתבנית המזבח שעשה משה במשכן שהיו אורכו ורחבו שווים.

והביא ראייה לדבריו מדברי התוס' (שבת צח, ב), שהקשו שבכל הסוגי' משמע שאורך המשכן היה עשר אמות, ופירש ר"י שהמקור לכך הוא מבית המקדש שהיה אורכו ששים אמה ורחבו עשרים, ולכן יש לומר שאף המשכן היה רחבו שליש מארכו, ואם כן כיון שארכו היה שלושים אמה יש לומר שרחבו היה עשר אמות. ומבואר בדברי התוס' שעיקר הקפידא היא שלא לשנות את היחס של המדות, אבל אפשר להוסיף עליהם.

והוסיף, שבגובה המשכן אין כלל ציווי שלדורות יעשו כמו המשכן, ולכן שלמה הגביה את ההיכל למאה ועשרים אמה. וכן כתב הקרית ספר (בית הבחירה, ד).

והאור החיים דחה את דבריו וכתב ליישב באופן אחר, שמידות האורך והרחוב

אינן מעכבות, ורק הדברים מגוף המזבח מעכבים, וכגון קרן וכבש ויסוד וריבוע [ועיין ברמב"ם (בית הבחירה ב, יז), ובמעשה רוקח שהקשה סתירה מדבריו בענין זה].

ועוד כתב לתרץ, ששלמה לא בנה את הכלים לפי ראות עיניו, אלא היה זה על פי נביא ורוח הקודש, ולכן לא היה צריך לעשותם כתבנית המשכן.

והמהר"ל (גור אריה) כתב ליישב, שהציווי לדורות הוא רק בכלים שאפשר לטלטלם, וכגון הארון השולחן והמנורה, אבל הדברים הקבועים בקרקע אין חיוב לעשותם באותם המידות, ולכן המזבח שהיה קבוע בקרקע לא היה צריך לעשותו בתבנית אשר נעשה במשכן.

ומרן הגרי"ז זצ"ל (עה"ת, תצוה) ביאר לפי שיטת הרמב"ן מדוע נתקשה משה בעשיית המנורה עד שהוצרכו להראות לו משמים על ידי ד' מלאכים את תבניתה, והלא בבית שני עשו ב' מנורות ולא נתקשו בעשייתה, ומה היה קשה למשה.

וביאר, שלדורות יש עיכוב במנורה שצריך כפתורים ופרחים ושתהא עשויה מככר זהב, אבל שיעור גודל של הכפתורים והפרחים לא נאמר לדורות, ורק משה היה צריך לעשות אותם כפי אשר נצטוה, ולכן היה מתקשה איך לעשותה בדיוק בגודל שנאמר לו.

מחשבה ומוסר

"דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" (כה, ב).

כתב בילקוט שמעוני (רמז שסג), שהדיבור הוא בלשון פיוס כמו שכתוב דברו על לב ירושלים. וזה משום שיש לכל אחד דוחק וצער על מה שצריך ליתן צדקה מממונו ולכן היה צריך לפייסם.

ועוררו מכאן **בעלי המוסר**, עד כמה צריך ליזהר בצער של הזולת ואף הקטן ביותר, שהרי לעם ישראל היה ממון רב ממצרים ובכל זאת היה צריך לפייסם על הצער הקטן הזה.

יסוד נורא למד מכאן **הגאון ר' משה שמואל שפירא זצ"ל** [זהב שבא על התורה], שגם כשבאים להתעסק בענינים הגדולים ביותר כבנין המשכן, עדיין יש לשים לב לכל הפרטים הנוגעים בבין אדם לחבירו שלא לפגוע בזולתו ולו פגיעה קלה ביותר, כי אין זו דרכה של תורה לבנות על גבי צער חבירו, ולא יתכן שצער של אדם יתערב בבנין המשכן, ולכן דיבר על לבם לפייסם.

דבר זה אף נלמד ממה שמבואר בגמ' (כתובות ה, א) שלא מברכים בברית מילה את הברכה "שהשמחה במעונו" משום שיש צער לתינוק. ודבר מופלא הוא, שהרי ללא צער התינוק היה מקום לברך על השמחה העצומה שיש בעולמות העליונים על מצות המילה, ובכל אופן לא מברכים כיון שיש צער לתינוק.

הסבא מסלבודקא זצ"ל [מובא בהמאורות הגדולים] למד יסוד זה, ממה שכתוב "זכרתי לך חסד נעורייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב, ב), ואע"פ שההליכה במדבר היתה לעונג רוחני שאין כמוהו, שהרי היו מוקפים בענני כבוד ואכלו את המן שהיה מאכל של מלאכי השרת והיו להם ניסים גדולים, ואם כן זה ממש טיול בגן עדן, אבל בכל זאת היה צער דק מן הדק שזה היה במדבר, והקב"ה זוכר חסד זה לעולם.

"ויקחו לי תרומה" (כה, ב).

כבר עמדו המפרשים מדוע כתוב "ויקחו" ולא "ויתנו".

האלישיך כתב לבאר, שהנה אמרו (קידושין ז, א) שאם אשה נתנה מתנה לאדם חשוב היא מקודשת, כי במה שקיבל ממנה את המתנה הוא הנאה בשבילה ומקודשת בהנאה זו. ולכן כשנותנים תרומה לבניית המשכן והקב"ה מקבל זאת, יחשב הנותן בזה למקבל. ומפני כך כתבה התורה בלשון של קיחה ולא בלשון של נתינה.

הוסיף על כך **השב שמעתותא** (בהקדמה) שלפי זה אפשר לבאר את דברי רש"י שפירש שיש ליתן את התרומה לשם ה'. ולכאורה מה שונה נתינת התרומה מכל מצוה שאפשר לקיימה אף אם לא מקיימה לשמה.

וביאר, שהדין של מתנה לאדם חשוב הוא רק במתנה גמורה, אבל אם נותן את המתנה בעל מנת להחזיר אין זה מועיל באדם חשוב. ואם כן מיושב היטב, שבשביל לבוא לדרגת לקיחה

ולא נתינה, יש ליתן את התרומה דוקא לשם ה', שאם יתן את התרומה למטרות אחרות אין בזה את הדין של מתנה לאדם חשוב, ולא שייך לומר בו לשון לקיחה אלא נתינה, ולכן כתב רש"י שיש ליתן את התרומה דוקא לשם ה'.

באופן נוסף ונפלא ביאר **הבית הלוי**, שעיקר מה שיש להאדם בממונו הוא מה שנותן ממנו צדקה, ואף אם יש לו הרבה ממון, אין הממון שלו אלא רק מונח אצלו. והמשיל זאת לארגז גדול סגור שיש בתוכו הרבה סוכר, וזבוב נמצא אף הוא בתוך הארגז ואוכל מהסוכר כפי אוות נפשו, היוכל הזבוב להתפאר שהוא עשיר ויש לו הרבה, הרי גם הוא סגור בתוך הארגז, ואף אין בכוחו ליטול את כל הסוכר לעצמו. כן העשירות אצל האדם היא רק מונחת אצלו ואינה שלו. ורק מה שנותן ממנה לצדקה הוא שלו ממש.

נמצא שהנתינה לצדקה היא לקיחה לעצמו, שרק ממון זה שייך לו ממש.

"מאת כל איש אשר ידבנו לבו" (כה, ב).

וכתב רש"י, לשון נדבה, והוא לשון רצון טוב. והיינו שלא יקח מהם בזרוע חזקה אלא שיביאו מרצונם.

ולכאורה הוא תמוה, איך יעלה על הדעת שאחרי כל הטובות הגדולות שקיבלו מה' ית', ועוד שנתן להם ממון רב בביזת מצרים וביזת הים, היתכן שלא ירצו ליתן כסף לבניית המשכן, ובפרט שזה כדי שהקב"ה ישכון בתוכם.

ביאר זאת **הסבא מקלם זצ"ל** (ובתוספת ביאור בדעת חכמה ומוסר א, קטו) עפ"י דברי חובת הלבבות (עבודת האלקים, ו), "אמרה הנפש כבר הבינותי מה שזכרת ואינני מוצאה את עצמי יכולה לשלם חובות הבורא על טובותיו הכוללות המדברים כל שכן מה שייחד אותי בו מהן, ואם חפצי ורצוני לשלם מה שאני חייבת עליהן מיד קודמת למחשבותי בהשלימי תוחלת טובה עתידה ממנו, וכן בהודותי לא' כשאהודנו במלותי על גודל טובו עלי ומחשבותי וכונתי בההודאה לבקש על התמדת הטובה ולהוסיף עליה לא כונת הנואש מתוספת הטובה והתמדתה, וכשאני על הדרך הזה וכו'. אמר השכל מה שהתרעמת ממעוט כונתך ועבודתך והודאתך לאל', וכי דברי פיך דברי מודה וכונתך בהם כונת מבקש ולבך להוסיף על הטובה ולשאול התמדתה, הוא מפני ג' מדות. המדה האחת רוב אהבתך את נפשך וחפצך למשוך הנעימות אליה, ולא תפסעי פסיעה לעבודת הא' ולא לזולתה אל שכונתך בה להתענג בהנאות וכו'".

ויש ללמוד מכאן דבר מבהיל מאד איך שהגדיר ענין זה עד שהמודה ומשבח לה' יתברך בדרגות הכי גדולות ונשגבות, וכונתו לקבלת שכר עוה"ב וזוי השכינה, בכל זאת בחינה זו היא אך ורק "רוב אהבתך את נפשך וחפצך למשוך הנעימות אליה", שהיא במדרגה כ"כ פחותה של אהבת עצמו, והיא עבודה על מנת לקבל שכר שהיא רק מאהבת עצמו.

ובניית המשכן הוצרכה להיות כולה נדבה, ואף כשנותן האדם נדבתו למשכן ומכוון בנתינה זו שהוא נותן משום שרוצה בהשראת השכינה שהרי "ואני קרבת אלקים לי טוב", הוזהרו

שלא לקבל ממנו את התרומה, כי כבר אין זה "אשר ידבנו לבו", ונדבת הלב היא דוקא כשאין לו נגיעה כלל ואפי' נגיעה של עוה"ב וזיו השכינה.

"וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת" (כה, ג).

הגאון ר' לייב ברוידא זצ"ל (אחיו של הסבא מקלם) כתב בצוואתו לבניו, "בענין העזבון, הנה מצאתי ברבותינו בעלי התוספות "זהב וכסף ונחשת", וכנגדן יש צדקות בעולם, אותה שאדם עושה כשהוא בריא נחשבת לו כזהב, כשהוא חולה ונותן מעכשיו נחשבת לו ככסף, כשהוא נותן לאחר המיתה נחשבת לו כנחשת.

ולפי זה היה לו לאדם לחלק בחייו כל מה שיש לו, וכאשר מצינו גם בריש לקיש (גיטין מז, א) על שהניח קבא דמוריקא (קב של כרכום) קרא אנפשיה "ועזבו לאחרים חילם".

אבל יכול להיות שלא אמרו זאת רק על ימיהם שמסרו נפשם על התורה, ועול הפרנסה לא היה עמוס עליהם כל כך, אבל בדורות הללו שירדה חולשה לעולם, ועול הפרנסה כבד מאוד, וההוצאה כפל כפלים נגד הדורות העברו, וידוע מאמר חז"ל (עירובין מא, ב) כי עניות מעבירה על דעתו ועל דעת קונו, בודאי נכון וישיר לאב לתמוך את בניו בהעזבון שישאיר אחריו כדי שיוכלו לעסוק בתורה, וצדקה כזאת נחשבת לזהב".

"וערת תחשים" (כה, ה).

פירש רש"י, תחשים - מין חיה, ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה, לכך מתרגם ססגונא, שיש ומתפאר בגוונין שלו.

ויש לדקדק מנין לו לרש"י שתיבת ססגונא הוא פירוש על תיבת תחש שיש ומתפאר, שמא שמו כן הוא בלשון ארמי כמו כל שאר מלות. ועוד קשה מה ראה רש"י דוקא במילה זו לפרש את התרגום.

ביאר זאת **הרבי ר' העשיל** (בס' חנוכת התורה) בטוב טעם, שהנה ידוע שלכל הבהמות והחיות היה אדם הראשון קורא להם שמות, וכל נפש חיה אשר יקרא לו אדם שם הוא שמו לעולם, ואחר כך בדור ההפלגה נתחדשו הרבה לשונות והלשון ארמי גם כן נתחדש באותו הזמן.

והרי רש"י כתב שהתחש לא היה אלא לשעה זו לצורך בנין המשכן, נמצא שבזמן דור ההפלגה לא היה תחש בעולם, ואם כן קשה למה קרא אותו התרגום "ססגונא" ומנין לו לחדש שם זה. ולכן כתב רש"י שהתרגום תרגם ססגונא לפי שמתפאר בגוונין שלו, אבל באמת אין זה השם של התחש.

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כה, ח).

עשיר אחד קנה לבנו הקטן ארנק עשוי מעור. שמח הילד מאד במתנה היקרה, ורץ להראות אותה לחביריו. אחד מהם שהיה בן עניים נתקנא בחבירו, על כן החליט, שממחר והלאה יחסוך פרוטה לפרוטה עד שיוכל גם הוא לקנות ארנק עשוי עור. כשסיפר לאביו את החלטתו, שאלו

אביו. מה תועלת יהיה לך בארנק, והרי אף אם תצליח לחסוך מעט פרוטות ולקנות את הארנק מעור, הרי לא יהיה לך דבר לשים בתוכו.

אמר המגיד מדובנא, כן הוא הנמשל, הקדוש ברוך הוא מצווה לבני ישראל שיעשו מקדש, אולם מתי זה מעשה ראוי? רק כאשר הם מקיימים בעצמם את ה"ושכנתי בתוכם", כאשר הם עושים רצונו של מקום ותורתו בקרבם. בניית היכלות ריקים אין בהם שום תועלת!

"ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו" (כה, ח).

כתב **בנפש החיים** (א, ד, בהערה), המשכן והמקדש היו כוללים כל הכחות והעולמות וכל הסדרי קדושות כולם, כל בתיו וגנזכיו עליותיו וחדריו וכל כלי הקדש, כולם היו בדוגמה עליונה, צלם דמות תבנית העולמות הקדושים וסדרי פרקי המרכבה. ולכן האדם מעם הקדש שכולל גם כן כל סדרי בראשית וסדרי המרכבה כלל הבריאה כולה, הוא ג"כ דוגמת ותבנית המשכן והמקדש וכל כליו. מכוון בסדר התקשרות פרקי אבריו וגידיו וכל כחותיו. וכן מחלק בזהר כלל תבנית המשכן וכליו. שהמה רמוזים כולם באדם אחד באחד יגשו כסדר.

לזאת הרי כי ודאי עיקר ענין הקדש והמקדש ושריית שכינתו יתברך הוא האדם, שאם יתקדש עצמו כראוי בקיום המצות כולן שהם תלוין גם כן בשורשן העליון בפרקי אברי השיעור קומה כביכול של כלל כל העולמות כולם, אז הוא עצמו המקדש ממש ובתוכו ה' יתברך שמו. וכמאמרם ז"ל ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם.

ויש לפרש על דרך זה הכתוב "ועשו לי מקדש גו' ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו", ורז"ל דרשו (סנהדרין טז, ב) וכן תעשו לדורות. ולדרכינו יש לומר גם כן שרוצה לומר אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני, אלא תדעו שכל תכלית רצוני בתבנית המשכן וכל כליו, רק לרמז לכם שממנו תראו וכן תעשו אתם את עצמיכם שתהיו אתם במעשיכם הרצויים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים ראויים ומוכנים להשרות שכינתי בתוכם ממש. זהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא שככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו', תכלית כוונתי שכן תעשו את עצמיכם.

"ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו" (כה, י).

כתב **בעל הטורים**, כל מידותיו היו שבורות בחצאי אמות, ללמד שכל מי שלומד תורה צריך לשבר ולהשפיל עצמו.

באופן נוסף כתב לבאר הכלי יקר, "להורות שכל אדם ידמה בנפשו כאילו הוא חסר מן שלימות החכמה, וצריך למדוד עדיין למלאות חסרונו, כי כל אמה חסירה מורה על דבר חסר הצריך שימלאו חסרונו, כך עיקר החכמה "מאין תמצא" (איוב כה, יב) ממי שחושב את עצמו

לאין וחסר, אבל לא במי שהוא חכם בעיניו הטועה בעצמו לאמר שכבר הגיע אל תכליתה, כי איזהו חכם הלומד מכל אדם, החושב שהוא חסר מן החכמה והוא צריך עוד להתלמד".

"ועשו ארון עצי שטים" (כה, י).

אמרו חז"ל (בבא בתרא צט, א) שמקום ארון אינו מן המדה, והיה נס שלא היה תופס מקום. אמר על כך הגאון ר' איצלה בלזר זצ"ל, שיש ללמוד מנס זה, שבאה התורה ללמד אותנו מהי דרכה של תורה, כי צריך להיות עניו שאינו תופס מקום כלל, ואינו נראה בכל מקום אלא הוא כמי שאינו, ולא כמו גסי הרוח שניכרים למרחוק ותופסים מקום רב.

וכמו שאמרו (עירובין נה, א) על הפסוק "לא בשמים היא" שהתורה לא נמצאת אצל גסי הרוח. והיינו, שהם נראים בכל מקום. אלא צריך לברוח מן הפרסום ולא לתפוס מקום כלל.

"וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו" (כה, יא).

כתב הכלי יקר, שהציפוי נכתב פעמיים כדי להבדיל את הבית מהחוץ, ומתחילה אמר וצפית אותו זהב טהור מבית, ואחר כך אמר ומחוץ תצפנו, ולא הזכיר טהור בחוץ רק בתוך הבית, ואף שודאי שהיה זהב טהור אף מבחוץ.

וזה משום כי כל אומן דרכו להדר את הכלי מבחוץ יותר ממה שמהדרו בפנים מפני הרואים, ולכן לא הוצרכו להזכיר על החוץ זהב טהור, ורק על הבית בפנים היה צריך להזכיר שיעשנו זהב טהור.

והוסיף הכלי יקר, ולהורות נתן בלבם שכמוהם יהיו עושיהם, כי כל לומדי התורה צריכים ביותר אזהרה על טהרת הלב הפנימי שאינו נראה בלתי לה' לבדו, אבל על חיצונם אין צריכים כל כך אזהרה כי כל אדם דרכו להדר את עצמו כדי למצוא חן בעיני אדם.

ועוד ביאר, שהוא כדי שנלמוד מזה שכל מה שהאדם עושה כדי להדר את עצמו בעיני אלקים הוא ודאי טהור בהחלט, אבל כל מה שהוא מראה חיצונו טהור, אינו טהור בהחלט כי יכול להיות שהוא עושה כן מפני הרואים ולבו כל נכון עם ה'.

ויש להביא את דברי חז"ל (יומא עב, ב) שדרשו, בית ומחוץ תצפנו - כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם. ואמר אב"י שהוא נקרא נתעב, שנאמר "אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה".

וביאר זאת הגאון ר' נחום זאב זיו זצ"ל (בנו של הסבא מקלם. הובא בספר זכרון מאיר) באופן נפלא, שבאכילה האדם מפחד קצת ומברר מה טוב לאכול, שמא האוכל לא טרי מספיק ויכול לקלקל את קיבתו, או שמא הוא חמוץ וכדו', אבל בשתיית מים אדם לא מפחד, ואף אם אינו צמא לא יזיקו לו המים.

וזה מה שמתאונן הפסוק על איש ששותה כמים עולה, שהוא עושה את העולה אף בלי להרגיש שעושה חטא ופשע, וכבליעת המים אשר אינו עומד לדרוש ולבדוק את טיבם.

ולכן אמר אב"י שמי שאין תוכו כבדו נקרא הוא נתעב, כיון שהוא ת"ח רק בחיצוניותו ולא בפנימיותו, ודומה הוא לבולע מים שאין לו שום פחד לשתותם, וכמו כן לא אכפת לאותו ת"ח

לעשות מה שלא בסדר אם לא רואים זאת בחוץ, כי בפנימיותו לא אכפת לו אם הוא לא מתנהג טוב ושותה כמים עולה.

"וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו" (כה, יא).

אמרו חז"ל (יומא עב, ב) מכאן לתלמיד חכם שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם. ולכאורה יש לתמוה, שהרי רש"י כתב, ששלשה ארונות עשה בצלאל, שתיים של זהב ואחד של עץ, וארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ, וחפה שפתו העליונה בזהב, נמצא מצופה מבית ומחוץ. וא"כ היש לך אין תוכו כבדו יותר גדול מהארון, שהרי תוכו היה עץ.

ביארו זאת **בעלי המוסר** עפ"י דברי חז"ל (מדרש הגדול), "מאחר שהוא מצופה זהב מבית ומחוץ, עץ למה לי, לומר לך אלמלא יצר רע אין שבח לתלמיד חכם, אלא שבחן שכובשין יצרן יותר, וכן הוא אומר ומושל ברוחו מלוכד עיר". וגילו לנו כאן חז"ל שאין צריך להרוג את היצר הרע אלא דוקא לכבשו, וזה שבח האדם שמצליח לכבשו.

ולפי זה מבואר שאין סתירה בין העץ שבפנים לזהב שבחוץ, ואף שיש עץ בתוכו אבל אינו נראה כלל כי הוא מצופה זהב לגמרי מבחוץ ומבפנים, וכן הוא בת"ח אף שיש בתוכו יצר הרע אין זה סתירה, כי הוא מצליח לכבשו ואינו נראה כלל ואף נפשו טהורה וזכה כזהב, ולכן תוכו כבדו.

ומסופר בברכות (כה, א) שכשהיה רבן גמליאל נשיא הכריז שכל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לבית המדרש, וכאשר עברה הנשיאות לידי רבי אלעזר בן עזריה סולק שומר הפתח וניתנה רשות לכל מי שירצה להיכנס וללמוד תורה. ואמרו שבאותו היום נתרבו ספסלי בית המדרש. יש אומרים שנוספו ארבע מאות ספסלים ויש אומרים שבע מאות ספסלים.

דקדק **הגאון ר' גדליה אייזמן זצ"ל** בדברי הגמ' שנקטה שהתרבו ספסלי בית המדרש ולא אמרו רק את סכום הלומדים.

וביאר, שחז"ל באו ללמדנו שהצורך בריבוי הספסלים לא בא דוקא מפני ריבוי התלמידים, אלא בגלל השינוי שחל בסוג התלמידים, שכל זמן שהלומדים היו רק אלו שתוכם כבדו לא היה מי שיתלונן על התנאים החומריים שהיו שם, ורצונם הטהור ללמוד נתן להם את הכח ללמוד אף בהעדר ספסלים ובחסרון תנאים גשמיים שלא היו מסודרים כראוי, אבל משבאו לבית המדרש גם אלו שאין תוכם כבדו, ואף שרצו ללמוד אבל היה חסר להם התנאים הגשמיים, ולכן היו צריכים למלא את בית המדרש בספסלים כדי שלא יחסר להם התנאים המתאימים לרוחם.

"וצפית אותו זהב מבית ומבחוץ תצפנו" (כה, יא).

כתב **הבית הלי** רמז נפלא, שהארון הוא מקום שמונח בו התורה, וכן הוא התלמיד חכם הלומד תורה לשמה ויש מצוה להחזיקו ולתמכו, ולא לומר שמשפיק שאתן לו רק צרכי מזונותיו שיהיה לבו פנוי ללמוד, אבל איני חייב לכבדו ולהרבות בהוצאות עבור שיהיה מכובד.

ולזה בא הרמז מבית ומבחוץ תצפנו, שיהיה נאה גם מבפנים וגם מבחוץ, שיהיה לו בביתו מה לאכול וגם שיהיה נאה בעיני הבריות בלבושו ובדירתו ובכל ענייניו.

והוסיף הבית הלוי לחדש, שבשעה שנותנים צדקה לעני, ומקיים בזה מצות צדקה, אם כן העני הוא החפץ שבו מקיימים את המצוה, וכמו אתרוג בשעה שנוטלו לצאת בו ידי חובה, שבשעת קיום המצוה חלה עליו קדושת המצוה. ולכן אף אסור לבזות ולבייש את העני וכמו כל מצוה שאסור לבזות אותה. ואם ביזה אותו בשעת נתינת הצדקה עובר על איסור דאורייתא של ביזוי מצוה.

"ועשית שנים כרבים זהב" (כה, יח).

וביאר רש"י, דמות פרצוף תינוק להם.

בכנסייה הגדולה בשנת תרפ"ג נשא דברים **הגאון ר' משה מרדכי אפשטיין זצ"ל** (ראש ישיבת סלבודקה), ובדבריו אמר שפעמיים בתורה מצינו את המילה "כרובים", בספר בראשית בגירוש אדם הראשון מגן עדן כתוב "וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים", ופירש רש"י שהם מלאכי חבלה. ופעם שניה אצל הארון, וכאן הוא דמות תינוק. ומה פשר השינוי.

והסביר, כשנותנים לילד חינוך טוב וראוי הוא יכול להיות ככרוב המסכך על ארון הקודש, אולם כשמרחיקים אותו מאהל מועד ומהארון, עלול הוא לגדול למלאך חבלה.

"והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת" (כה, ט).

הסבא מקלם זצ"ל היה מביא את דברי בעל הטורים שכתב, שכרובים מלשון רביא שזה נער, וכמו שכתוב (הושע יא, א) נער ישראל ואוהבהו. וביאר בזה מרן ר' ישראל סלנטר זצ"ל, שבזמן שאדם מרגיש את עצמו כנער, שהוא במצב של התלמדות וחינוך כנער, אזי הקב"ה אוהבהו. וזהו חובתנו להיות תמיד בחזקת מתחנכים ומתלמדים.

ולכן הכרובים שהם מקום שבו נמצאת השכינה היו בצורת נער, כיון שאין השכינה שורה אלא אם מחזיק את עצמו בחזקת נער שמתחנך ומרגיל את עצמו, אמנם אם נדמה בעיניו כאילו יודע והשיג כבר הכל אין מקום לשכינה לשרות בו.

ובזה ביאר הסבא זצ"ל, שבכל מקום החכם נקרא בלשון "תלמיד חכם", כי החכם האמיתי הוא המרגיש וחושב עצמו כתלמיד, ועדיין שואף להתחנך ולהתקדם, ואינו מרגיש שכבר למד מספיק.

וכן ביאר את הפס' במשלי (כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. שהביאור הוא, שגם כי יזקין לא יסור מעבודת החינוך, ואף בזקנותו לא יפסיק לחנך את עצמו, ואם לא ימשיך לחנך את עצמו אין לו תקוה להגיע לשלימות.

"ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עמדים" (כו, טו).

אמרו חז"ל (מדרש רבה, לה), למה עצי שטים, לימד הקדוש ברוך הוא דרך ארץ לדורות שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות אומר לו ומה מלך מלכי המלכים שהכל שלו

כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות אתם על אחת כמה וכמה.

העיר ולמד מכאן הגאון ר' חיים זייצ'יק זצ"ל, שבשעה שאדם נכנס להתעסק בעניני מצוה וביחוד אם הוא מתעסק במצוה שהיא צרכי הרבים, כמה עליו ליהזר שלא יעלה על לבו שכל האמצעים מותרים כדי להשיג ולקיים את המצוה בשלימות, אלא צריך לשים לב ולהתבונן שאף שהוא עכשיו עסוק ברוחניות, אינו צריך להסיח את דעתו מסביבתו, ויש עליו לחשב בכל צעד אם אי מיישהו נפגע ממעשיו.

וכבר צייר מרן הגרי"ס זצ"ל את המדה הגרועה של הפגיעה בזולת, העלולה להתרחש אף בעצם יום הדין הגדול והנורא ביום הכפורים, שהוא הולך לבית ה' ברגש באימה וברתת, ובדרכו הוא פוגע ומתעלם מחבירו, ואינו מרגיש כלל שפוגע בו כי הוא טרוד בפחד מיום הדין.

וכן בכל מצוה שעושה, יש עליו ליהזר שלא לגעור ולא לכעוס על סביבתו, ולא כולם חייבים להרגיש בדיוק באותו הרגע את הרגשיו הגבוהים, אלא צריך להתנהג איתם בנחת ובסבלנות.

וזה מה שלמדה אותנו התורה, שאף שמקימים משכן, שהוא מקום הקדוש ביותר, יש להקפיד וליזהר בכל הזהירות שלא יצא מכך שום תקלה, ושלא יקצצו עבורו אילן שעושה פירות, אלא צריך שהמצוה תיעשה בשלימות מכל הצדדים.

ומכאן ילמד כל אדם שבונה את ביתו שיבנהו על טהרת וניקיון המעשה, שלא יהיה קיפוח לאף אחד מבנייתו, הן בממון והן בכבוד.

"ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים" (כו, טו).

כתב רש"י, היה לו לומר ועשית קרשים, כמה שנאמר בכל דבר ודבר, ומהו "הקרשים", מאותן העומדין ומיוחדין לכן. יעקב אבינו צפה ברוח הקדש ונטע ארזים במצרים, וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים, אמר להם, שעתיד הקדוש ברוך הוא לצוות אתכם לעשות משכן במדבר מעצי שטים, ראו שיהיו מזומנים בידכם.

ביארו בעלי המוסר, שבכדי לבנות בית שיהיה מקום להשראת השכינה, צריך שהעצים שהם יסודות הבית שיהיו מתחילת נטיעתם בקדושה ולשם שמים, ולכן יעקב דאג ליטוע ארזים בעצמו.

אמנם, שאר הכסף והזהב שהיה לצורך המשכן היה מביזת מצרים ואין טומאה יותר גדולה מטומאתם, ואעפ"כ השתמשו בזה לצורך המשכן, כי זה בא ללמדנו, שאף שיסודות הבנין מוכרחים שיהיו כולם לשם שמים מתחילתם, ולכן לזה יעקב אבינו דאג שינטעו בקדושה ולשם שמים, אולם עבודת האדם בתוך המשכן שהיא עבודה יום יומית, כל מטרתה היא להפוך את הטומאה לקדושה הכי גדולה, ולכן הכלים שעמם עבדו בהקרבת הקרבנות היו מכסף וזהב שבאו מטומאת מצרים, ועל ידי העבודה בהם הם התקדשו והטהרו לאין שיעור.

